

ŽIVOT NA TĚŠÍNSKU V LETECH 1914 - 1940

Jiří Tůma

Výukový materiál by měl žákům pomoci pochopit některé události, které potkaly obyvatele Těšínska, ale především by měl umožnit žákům vcítit se do situace/pozice někoho jiného: Čecha z Karviné, Poláka z Těšína, resp. později z Českého Těšína a Poláka z Jastrzębia. Ukazuje žákům rozdílnost názorů tří různých lidí na politické události. Úkol se může stát východiskem k diskusi o sociálních a národnostních otázkách 20. století nebo k diskusi o vlivu politických změn na život lidí v regionu.

Vzdělávací oblast: dějepis, základy společenských věd

Cílová skupina: 2. stupeň ZŠ, SŠ

Úkolem žáků je zaznačit na základě emocionální odezvy politické události a změny na Těšínsku jako bod na stupnici od pozitivních k negativním emocím. Pro vysvětlení svých odpovědí musí použít historické argumenty. Žáci se mohou vcítit do situace někoho jiného (z minulosti) a pochopit vývoj národnostní a sociální otázky na Těšínsku.

Použité zdroje:

autorovy vlastní materiály (graf, přehled historických faktů, dotazník)

Základní informace pro učitele

Co: Žáci, ve dvojicích, sestaví graf života na základě pozitivních nebo negativních emocí. Každý žák poté vysvětlí graf vyplněním dotazníku.

Jak: Každá dvojice studentů posoudí historický fakt založený na emocích a zaneše jej do grafu. Své volby odůvodňují pomocí historických argumentů.

Proč: Popis života pomůže žákům pochopit, jak vypadal život a práce během průmyslové revoluce. Pomůže jim porozumět národnostním a sociálním dějinám regionu.

Celá výuková aktivita bude trvat asi 45 minut, aktivitu lze samozřejmě upravovat - například snížit počet událostí, nebo použít pouze dvě osoby.

- 5 minut – započítí aktivitu (možná trochu déle, pokud žáci aktivitu neznají)
- 20 minut – práce ve dvojicích
- 5 minut – vyplnění dotazníku
- 10 minut – vyhodnocování
- Žáci by měli mít o regionu a jeho historii nějaké všeobecné znalosti.
- Je výhodou, když žáci znají obecně dějiny střední Evropy po 1. světové válce.
- Kopie grafu pro každou dvojici žáků
- Kopie historických faktů pro každou dvojici žáků
- Kopie dotazníku pro každého žáka
- Každá dvojice potřebuje modrou, zelenou a červenou tužku nebo propisku

Instrukce pro žáky a řízení aktivity

Co budeme dělat?

Nahlédnete do událostí první poloviny 20. století a zjistíme, jak tyto aspekty ovlivnily lidské životy na Těšínsku.

Jak to budeme dělat?

- Musíte se vcítit do situace učitele z Těšína, pekaře z Karviné a sedláka z Jastrzębia. Poté posoudíte historická fakta a zdůvodníte, jak na ně budete reagovat: jste šťastní, velmi šťastní, nebo máte depresi?
- Dostanete jeden papír s grafem a jeden papír s historickými fakty.
- U každého historického faktu si sami položíte následující otázky:
 - *Jak se cítí polský učitel z Těšína, když tato událost nastane?*
 - *Jak se cítí pekař z česko-německé rodiny, když tato událost nastane?*
 - *Jak se cítí sedlák z polské strany hranice, když tato událost nastane?*
- Pro vysvětlení svých odpovědí použijte historické argumenty.
- Je důležité, že neexistuje jediná správná odpověď. V závislosti na argumentech je možných více odpovědí.
- Je nutné žákům vysvětlit, že by během vyhodnocování měli být všichni schopni klást otázky a diskutovat o svých vlastních i cizích odpovědích a argumentech.
- Pokud žáci tuto výukovou aktivitu neznají, může pomoci, když předvedete druhý fakt jako příklad. Takto by mohly vypadat možné odpovědi:
 - *Jan Nowak je velmi šťastný, protože jde o uznání suverénního Československa a vznik samostatného státu po 300 letech.*
 - *Paweł Przeczek žije ve velké nejistotě a stále doufá v připojení Těšínska k Polsku.*
 - *Jerzy Krzywalski již možná tuší, že zřejmě přijde o velkou část svého majetku na území nového Československa.*

- Dvojice začnou pracovat
- Učitel bude chodit po třídě a poslouchat, aby mohl v případě potřeby pomoci, poradit, navést studenty položením otázky, navržením různých pohledů, atd. Učitel také naslouchá, aby slyšel argumenty, které studenti používají, a aby tyto následně mohl používat při vyhodnocování.

Proč to děláme?

Tuto aktivitu bude dělat proto, že umění vžít se do situace někoho jiného je velmi důležité k tomu, abychom porozuměli, proč a jak lidé reagují na události a fakta. Pomáhá vám to porozumět složitým situacím. Naučíte se také používat a posuzovat historické argumenty.

Instrukce pro učitele (vyhodnocování úkolu)

Vyhodnocování má několik variant, v závislosti na cílech.

Vyhodnocování historického kontextu

- K prodiskutování historických fakt, událostí a vývoje použijte dotazník.

Vyhodnocování procesu

Pomoci mohou následující otázky:

- Jak jste dospěli ke svému rozhodnutí?
- Jak jste schopni posoudit, zda je (historický) argument silný?
- Proč jsme první část (tvorbu grafu) dělali ve dvojicích a druhou část individuálně?

Vyhodnocování důvodu této výukové aktivity

Pomoci mohou následující otázky:

- Jak vám tento popis života pomáhá dozvědět se více o dějinách regionu?
- Můžete uvést jiný příklad, kdy je velmi důležité využít umění vžít se do situace někoho jiného? (nejen historické příklady, ale také příklad z každodenního života).
- Jak příště využijete schopnost posuzovat argument?

POZN: Pro zachycení pocitů tří vybraných osob je nutné si uvědomit několik faktorů:

1. Určité události pravděpodobně vnímali všichni zúčastnění stejně, ať už ty pozitivní (konec války, vyhlášení samostatného státu), či negativní (špatné existenční podmínky v souvislosti s rozvráceným zásobováním na konci války a v poválečném období).
2. Osobní pocity byly často umocňovány také působením denního tisku, události byly samozřejmě interpretovány rozdílně v novinách polských a českých.
3. Šlonzácký faktor – Slezané, Šlonzáci, reprezentovaní proněmecky orientovaným Josefem Koždoněm, kteří původně prosazovali myšlenku samosprávné neutrální oblasti na Těšínsku, se později racionálně přiklonili k české straně.

Navazující aktivity

Tato aktivita je velmi dobrým úvodem pro psaní eseje o národnostních otázkách i v současnosti (Balkán). Ale může také být použita jako cvičení, v němž se žáci učí, jak se vžít do něčí situace.

Další možná varianta

Namísto použití dotazníků lze také připravit jiné druhé kolo:

- Poté, co dvojice dokončí své grafy, utvoří se nové dvojice a tyto nové dvojice budou diskutovat o grafech jiné dvojice.

Je přitom dobré dát studentům tento pokyn: Je-li mezi vaší verzí a verzí druhé dvojice jen malý rozdíl (1 bod), nechte jej tak, jak je. Ale je-li rozdíl větší, začněte o svých argumentech diskutovat a snažte se na základě nejlepších argumentů dojít ke shodě.

Příloha č. 1: Život na Těšínsku (základní fakta a instrukce)

Nová hranice byla vymezena po první světové válce v roce 1918 a potvrzena v roce 1920. Na území nového Československa zůstalo několik desítek tisíc obyvatel polské národnosti. Tento proces měl enormní dopad na obyvatelstvo na obou stranách hranice. Území Těšínska nebylo do té doby nikdy rozděleno. Musíte zaznamenat do grafu, jak se tři lidé cítili a reagovali v průběhu procesu. Máte tři otázky:

- Jak se cítí učitel, když tato událost nastane?
K zakreslení tohoto grafu použijte ČERVENOU barvu.
- Jak se cítí pekař, když tato událost nastane?
K zakreslení tohoto grafu použijte MODROU barvu.
- Jak se cítí sedlák, když tato událost nastane?
K zakreslení tohoto grafu použijte ZELENOU barvu.

Prostudujte níže uvedené události. Dobře si je přečtěte. Letopočty jsou také na horizontální časové ose. U pocitu, který měl učitel, pekař a sedlák udělejte tečku (červenou, modrou a zelenou). Ujistěte se, že jste schopni vysvětlit, proč jste umístili tečku právě na dané místo. Sepište své argumenty na papír. Po dokončení všech událostí tečky spojte a získáte tři čárové grafy.

UDÁLOSTI:

- 1914 – začátek 1. světové války
- 28. říjen 1918 – vyhlášení samostatného československého státu
- 30. říjen 1918 – těšínská Rada Narodowa vyhlásila převzetí vlády nad celým Těšínskem a jeho připojení k Polsku; Těšín obsazen polskou armádou
- 1. listopad 1918 - Zemský národní výbor pro Slezsko oznámil převzetí moci nad celým Slezskem ve jménu československého státu
- 23. leden 1919 – čs. vojenský útok na Těšínsku, boje s polskou armádou a civilisty, obsazení celého průmyslového revíru včetně Těšína, postup k Visle; zastavení bojů u Skočova
- 22. srpen 1919 – v Paříži schváleno vytyčení hranic podle tzv. „Iarischovské linie“; tímto by v ČSR nezůstala košicko – bohumínská dráha od Bohumína po Jablunkov a také Třinec a polovina karvinského revíru
- září 1919 - ČSR otřeseno svými vojenskými neúspěchy v boji s Maďarskou republikou rad; v Polsku euforie z úspěchů polské armády na protisovětské východní frontě
- jaro 1920 – přípravy plebiscitu na Těšínsku, roztočení spirály násilí, národnostních štvanic, teroristických útoků, štvavé kampaně v českém a polském tisku
- 28. červenec 1920 – jednání o arbitráži v belgickém Spa; doba tíživé situace polské armády na sovětské frontě; rozhodnutí vycházelo vstříc čs. hospodářským a komunikačním požadavkům; Těšínsko rozděleno, rozděleno i město Těšín
- 1921 – uzavřena československo – polská politická smlouva
- 1926 v Polsku převrat, k moci se dostala skupina důstojníků vedená J. Pilsudským (nastolení sanační diktatury)
- 1932 - Józef Beck ministrem zahraničí v Polsku; nová koncepce polské zahraniční politiky – rozbití ČSR, myšlenka opětovného získání Těšínska
- 1938 - obrovský nárůst diversních útoků polských bojůvek na Těšínsku.
- září 1938 – mnichovská konference, ČSR muselo odstoupit své pohraniční území Německu
- 1. říjen 1938 - Československo přijalo polský požadavek na odstoupení Těšínska Polsku
- říjen 1938 - obsazení Těšínska polskou armádou, násilí polských bojůvek, šikanování českého obyvatelstva, vypovídání Čechů ze zaměstnání a z bytů; stoupající počet českých uprchlíků do Frýdku, Místku a Moravské Ostravy, katovický vojvoda Leon Malhomme vydal vyhlášku, podle které se měli Češi vystěhovat z Těšínska

- podzim 1938 – teroristické útoky českých diverzních skupin „Slezského odboje“ na polské cíle na Těšínsku
- 15. březen 1939 - obsazení zbytku Čech a Moravy německou armádou, zřízení Protektorátu Čechy a Morava
- léto 1939 - sílící protipolská kampaň ze strany nacistického Německa
- 1. 9. 1939 - Německo napadlo Polsko, začátek 2. světové války

Osoby:

Preczek Paweł

narozen: 1883, Těšín; zemřel: 1950

učitel, veřejný a spolkový činitel, při sčítání lidu r. 1921 uvedl polskou národnost učitel na polském gymnáziu v Těšíně, člen a funkcionář Macierzy Szkolnej Księstwa Cieszyńskiego a posléze Macierzy szkolnej v Těšíně, redaktor časopisu „Zaranie Śląskie“, v letech 1936-1938 učil na gymnáziu v Bielsku. Ve druhé světové válce člen odboje. 1944 uvězněn, převezen do koncentračního tábora Osvětim. Po válce žil v Cieszynie (Polsko), kde roku 1950 zemřel.

červená barva > pocity a reakce učitele z Těšína

Johann Nowak

narozen: 1879, Slezská Ostrava; zemřel: 1959

Narodil se v německo-české rodině, která vlastnila pekárnu v Ostravě a Orlové. V roce 1910 pekárny převzal, rozšířil své podnikání o zpracování masa a usadil se v Karvině, postavil malý rodinný pivovar a restauraci. Za první republiky byl členem tělovýchovné jednoty Sokol, jinak se o politiku příliš nezajímal. Narodil od zbytku rodiny se hlásil k české, resp. slezské národnosti. Dvakrát přišel o celý svůj majetek, poprvé roku 1939, kdy byl nucen vše přepsat na svého strýce, člena SDP. Po válce mu bylo vše vráceno, ale jen do roku 1948, kdy byl majetek zkonfiskován komunisty.

modrá barva > pocity a reakce pekaře z Karviné

Jerzy Krzywalski

Narozen: 1895, Jastrzebie

Narodil se v rodině statkáře. On sám se vyučil ve Skoczově za tesaře. Jeho rodina vlastnila rozsáhlé polnosti v okolí Marklowic a Petrovic u Karviné. Roku 1916 narukoval do rakouské armády a bojoval na východní frontě. V roce 1917 se vrátil domů. Vznikem nové hranice přišla jeho rodina o část majetku. On sám se vždy hlásil k polskému obcovacímu jazyku a při sčítání lidu v Polsku i k polské národnosti. Od září 1939 bojoval proti nacistům, dostal se však na východě Polska do sovětského zajetí. Na jaře 1940 byl pak spolu s dalšími zajatci zastřelen poblíž Katyně.

zelená barva > pocity a reakce sedláka z Jastrzębia

Příloha č. 2: Život na Těšínsku (dotazník)

Odpovězte podle sebe na následující otázky. Máte pouze možnost dívat se na svůj graf a do svých poznámek. Nesmíte o nich diskutovat se svým partnerem.

1. Podívejte se na všechny události, u kterých všechny tři čáry v grafu vykazují (téměř) stejnou reakci. Vysvětlete, proč tito lidé reagují téměř stejně.
2. V jakém bodě grafu se jedna z čar oddělí? _____
Můžete vysvětlit, proč jsou od tohoto okamžiku čáry odděleny?
3. Tento úkol se týká Těšínska. Jaké prvky vývoje, které pozorujeme u Těšínska, můžeme nalézt i v jiných regionech, kde byl proces vzniku nových hranic také velmi problematický.
4. Utvořte otázku týkající se této výukové aktivity, která by mohla být položena v testu. Svou otázku začněte slovy „Proč“ nebo „Vysvětlete“.

Příloha č. 3: Život na Těšínsku (graf)

5	4	3	2	1	0	-1	-2	-3	-4	-5
					1914					
					28.10					
					1918					
					30.10					
					1918					
					23.1.					
					1919					
					22.8.					
					1919					
					září					
					1919					
					jaro					
					1920					
					28.7.					
					1920					
					1932					
					1938					
					září					
					1938					
					říjen					
					1938					
					podzim					
					1938					
					15.3.					
					1939					
					1.9.					
					1939					
					1.9.					
					1939					